

**HUDUDIY ICHKI ISHLAR ORGANLARI TASHKILIY
BO‘LINMALARINING FAOLIYATINING
TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI**

A.A. Qarshiyev

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20605607>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida hududiy ichki ishlar organlari (viloyat, tuman va shahar ichki ishlar boshqarmalari/bo‘limlari) tashkiliy bo‘linmalarining faoliyatini tashkiliy-huquqiy jihatdan takomillashtirish yo‘llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Maqolada ichki ishlar organlarining yagona tizimi, tashkiliy-shtat tuzilmasi va hududiy bo‘linmalarining huquqiy maqomi, vakolatlari, bo‘ysunish va o‘zaro hamkorlik mexanizmlari O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni (O‘RQ-407-son) va Prezidentning PQ-10-sonli Qarori asosida o‘rganilgan. Ilmiy-nazariy asos sifatida davlat boshqaruvi nazariyasi, ma‘muriy huquq prinsiplari (qonuniylik, yagonalik, mutanosiblik, maqsadga muvofiqlik) va zamonaviy boshqaruv yondashuvlari (tizimli, vaziyatli va axborotga asoslangan boshqaruv) qo‘llanilgan. Xorijiy tajriba (AQShdagi CompStat va mahalliy politsiya avtonomiyasi, Buyuk Britaniyaning “neighbourhood policing” modeli, Germaniyaning huquqiy davlat tamoyillari, Janubiy Koreya va Estoniyaning sun‘iy intellekt integratsiyalangan tizimlari) tahlil qilingan hamda O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Maqolada “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi va IIO islohotlari kontekstida raqamlashtirish, sun‘iy intellekt vositalarini joriy etish, kadrlar siyosatini takomillashtirish, jamoatchilik nazoratini kengaytirish bo‘yicha aniq taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatining samaradorligini oshirish, fuqarolar bilan ishonchli

Contact: 99 826 99 56

hamkorlikni mustahkamlash va jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini tubdan yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: ichki ishlar organlari, hududiy tashkiliy boʻlinmalar, tashkiliy-huquqiy jihatlar, takomillashtirish yoʻllari, raqamlashtirish va sunʼiy intellekt, xorijiy tajriba, kadrlar siyosati, jamoatchilik nazorati, huquqiy davlat.

Hududiy ichki ishlar organlari tashkiliy boʻlinmalarining faoliyatini tashkiliy-huquqiy jihatdan takomillashtirish Oʻzbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning muhim tarkibiy qismidir. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida “Yangi Oʻzbekiston” taraqqiyot strategiyasi doirasida ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish, jamoat tartibi va xavfsizligini taʼminlash borasidagi ishlar tubdan yangi bosqichga koʻtarilmoqda. Bu jarayonda hududiy darajadagi – viloyat ichki ishlar boshqarmalari, tuman va shahar ichki ishlar boʻlimlari hamda ularning ichki tashkiliy boʻlinmalari (operativ-qidiruv, profilaktika, patrul-post xizmati, tergov, iqtisodiy jinoyatlar va boshqa sohaviy xizmatlar) ning faoliyati alohida ahamiyatga ega. Ushbu boʻlinmalar fuqarolar bilan bevosita muloqotda boʻlib, huquqbuzarliklarni oldini olish, tezkor javob berish va jamoat xavfsizligini taʼminlashda asosiy rol oʻynaydi. Shuning uchun ularning tashkiliy tuzilmasi, huquqiy maqomi, vakolatlari, boʻysunish tartibi va oʻzaro hamkorlik mexanizmlarini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Oʻzbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari toʻgʻrisida”gi Qonuni (OʻRQ-407-son, 2016-yil 16-sentabr, keyingi tahrirlari bilan) ichki ishlar organlarining yagona tizimini, tashkiliy-shtat tuzilmasini va hududiy boʻlinmalarining huquqiy asoslarini belgilaydi. Qonunga muvofiq, ichki ishlar organlarining tashkiliy-shtat tuzilmasi va shtat sonining eng yuqori chegarasi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi. Tizim O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Toshkent shahar va viloyat ichki ishlar bosh boshqarmalari, viloyatlar ichki ishlar boshqarmalari hamda tuman va shahar ichki ishlar boshqarmalari (bo‘limlari)dan iborat bo‘lib, ular yagona vertikal bo‘ysunish tizimida faoliyat yuritadi. Tuman va shahar darajasidagi bo‘linmalar mahalliy sharoitlarni hisobga olgan holda profilaktika, operativ-qidiruv ishlari, patrul-post xizmati va fuqarolar murojaatlarini ko‘rib chiqish kabi vazifalarni amalga oshiradi. Qonun ularning majburiyatlari va huquqlarini (fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarni oldini olish, jamoat tartibini saqlash, zarur hollarda kuch ishlatish va boshqalar) aniq belgilagan bo‘lsa-da, amaliyotda ba’zi hollarda funksiyalarning takrorlanishi, ma’lumot almashinuvining yetarli darajada tez va shaffof bo‘lmasligi hamda mahalliy tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining cheklangani kuzatiladi. Bu holatlar tashkiliy samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Prezidentning 2023-yil 20-yanvardagi PQ-10-sonli “Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo‘naltirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori ushbu yo‘nalishdagi islohotlarni yanada chuqurlashtirdi. Qaror bilan Ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy madaniyati va xizmat intizomi kodeksi tasdiqlandi, Ma’naviy-ma’rifiy ishlar va kadrlar ta’minoti boshqarmasi tashkil etildi, “E-Nomzod”, “E-Kadr” elektron tizimlari joriy etilishi, yangi qabul qilingan xodimlar uchun bir yillik sinov muddati va uch oylik boshlang‘ich tayyorgarlik belgilandi hamda barcha darajalarda jamoatchilik kengashlari tashkil etilishi nazarda tutilgan. Ushbu chora-tadbirlar tashkiliy intizomni mustahkamlash, korrupsiya xavfini kamaytirish va aholi bilan ishonchli munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, hududiy bo‘linmalar faoliyatiga

bevosita ta'sir qiladi. Biroq, ushbu yangiliklarni to'liq amalga oshirish va tashkiliy bo'linmalar darajasida samarali integratsiya qilish uchun qo'shimcha huquqiy va tashkiliy mexanizmlar talab etiladi.

Ilmiy-nazariy jihatdan tashkiliy-huquqiy takomillashtirish davlat boshqaruvi nazariyasi va ma'muriy huquqning asosiy tamoyillariga tayanadi. Xususan, Maks Veberning byurokratiya nazariyasi zamonaviy sharoitda moslashuvchanlik va samaradorlik talablari bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Tizimli yondashuv har bir bo'linmaning butun tizim ichidagi o'rnini va o'zaro bog'liqligini hisobga olishni talab qiladi. Vaziyatli boshqaruv nazariyasi (contingency theory) esa mahalliy sharoitlarga (shahar va qishloq farqlari, jinoyatchilik darajasi, aholi zichligi) qarab tuzilma va uslublarni moslashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Huquqiy davlat sharoitida huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati qonuniylik, inson qadri-qimmati va mutanosiblik prinsiplariga asoslanishi kerak. Bu nazariy asoslar O'zbekiston Konstitutsiyasining yangi tahriri va "Inson qadrini ulug'lash" tamoyili bilan uyg'unidir.

Amaliy tahlil shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda tuman va shahar ichki ishlar bo'limlarida tashkiliy bo'linmalar o'rtasida ma'lumot almashinuvi ko'pincha an'anaviy usullar orqali amalga oshirilmoqda, bu esa tezkor qaror qabul qilishni sekinlashtiradi. Ba'zi funksiyalar (masalan, profilaktika va operativ-qidiruv o'rtasida) chegaralari yetarli darajada aniq emas, bu esa javobgarlikni taqsimlashda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Shuningdek, bo'linma rahbarlarining qaror qabul qilish jarayonida zamonaviy analitik vositalardan foydalanish imkoniyatlari cheklangan. Bu holatlar, ayniqsa, favqulodda vaziyatlarda yoki murakkab jinoyatlarni ochishda samaradorlikni pasaytirishi mumkin. Shu bilan birga, PQ-10 doirasida joriy etilayotgan o'zgarishlar ijobiy natijalar berayotgan bo'lsa-da, ularning hududiy bo'linmalar darajasidagi ta'siri hali to'liq o'rganilmagan va mustahkamlanmagan.

Xorijiy tajribani o'rganish takomillashtirish yo'llarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Qo'shma Shtatlarda Nyu-York politsiyasi tomonidan joriy etilgan CompStat tizimi ma'lumotlar bazasi asosida jinoyatchilik xaritalarini tuzish, resurslarni tezkor taqsimlash va bo'linmalar faoliyatini real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beradi. Bu tizim tashkiliy hisobdorlikni keskin oshirgan va jinoyatchilik darajasini pasaytirgan. Buyuk Britaniyada "neighbourhood policing" modeli mahalla darajasidagi politsiya guruhlarini orqali aholi bilan yaqin hamkorlikni ta'minlaydi va jamoatchilik ishtirokini oshiradi. Germaniyada federativ tuzilma va huquqiy davlat (Rechtsstaat) tamoyillari asosida har bir bo'linmaning vakolatlari aniq chegaralangan, bu esa huquqiy xavfsizlikni kafolatlaydi. Janubiy Koreyada sun'iy intellekt asosidagi chatbotlar va dronlar integratsiyasi fuqarolar murojaatlarini avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlash va operativ javob berishni ta'minlagan. Estoniyada esa elektron hukumat elementlari politsiya faoliyatiga keng joriy etilgan. Ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirishda mahalla tizimi, vatanparvarlik tarbiyasi va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, xorijiy modellarni mexanik ko'chirish emas, balki mahalliy huquqiy va madaniy xususiyatlarni hisobga olgan holda adaptatsiya qilish zarur.

Sohani rivojlantirish bo'yicha quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin.

Birinchi, huquqiy bazani takomillashtirish lozim: "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunga tashkiliy bo'linmalar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini, ularning o'zaro hamkorlik va ma'lumot almashinuvi mexanizmlarini batafsilroq aks ettirish, shuningdek, mahalliy darajada moslashuvchan tuzilmalarni (masalan, tajriba tariqasida "aqlli uchastka" yoki tezkor javob guruhlarini) joriy etish imkoniyatlarini kengaytirish. Bu o'zgarishlar Qonunning yangi tahririda yoki Vazirlar Mahkamasi va Ichki ishlar vazirligining

normativ-huquqiy hujjatlarida mustahkamlanishi kerak.

Ikkinchidan, raqamlashtirish va sun'iy intellekt integratsiyasini chuqurlashtirish zarur. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida hududiy bo'linmalar uchun yagona integratsiyalashgan axborot tizimini yaratish, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanib jinoyatchilikni oldindan bashorat qilish (predictive analytics), resurslarni avtomatlashtirilgan taqsimlash va bo'linma rahbarlari uchun qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash platformalarini joriy etish tavsiya etiladi. Bunda "Inson nazorati ostidagi sun'iy intellekt" (human-in-the-loop) va "Mas'uliyatli sun'iy intellekt" tamoyillari – algoritmlarning shaffofligi, xolisligini tekshirish va kiberxavfsizlikni ta'minlash – albatta hisobga olinishi kerak. Ichki ishlar akademiyasining "Simulyatsiya va modellashtirish" markazidagi "Tezkor boshqaruv markazi" tajribasini kengaytirib, bo'linma rahbarlari uchun zamonaviy simulyatsion o'quv dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, kadrlar siyosatini yanada takomillashtirish lozim: PQ-10 da belgilangan "E-Kadr" va attestatsiya tizimlarini to'liq joriy etish, bo'linma rahbarlari uchun maxsus boshqaruv kompetensiyalari (liderlik, konfliktlarni hal etish, ma'lumotlar tahlili) ni rivojlantirish dasturlarini yaratish, poligrafiya tekshiruvlari va psixologik qo'llab-quvvatlashni tizimli ravishda davom ettirish.

To'rtinchidan, jamoatchilik nazorati va hamkorlikni mustahkamlash: PQ-10 ga muvofiq tashkil etilgan jamoatchilik kengashlarining vakolatlarini kengaytirish, ularning tashkiliy bo'linmalar faoliyatini monitoring qilishdagi rolini huquqiy jihatdan mustahkamlash va fuqarolar murojaatlarini tezkor hal etish mexanizmlarini (shu jumladan, sun'iy intellekt yordamida) takomillashtirish.

Beshinchidan, faoliyatni baholash tizimini zamonaviylashtirish: nafaqat miqdoriy statistik ko'rsatkichlar, balki aholi ishonchi darajasi, huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligi va xodimlarning kasbiy o'sishi

kabi sifat ko'rsatkichlarini hisobga oluvchi KPI tizimini joriy etish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi bir qator ijobiy oqibatlariga olib keladi: tashkiliy samaradorlikning o'sishi, resurslardan oqilona foydalanish, fuqarolar bilan ishonchli va ochiq munosabatlarning mustahkamlanishi, jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligining tubdan yaxshilanishi hamda ichki ishlar organlarining xalqchil qiyofasining yanada mustahkamlanishi. Shu bilan birga, takliflar amalga oshirilayotganda quyidagi nuanslarni hisobga olish zarur: qishloq va shahar sharoitlarining farqini hisobga olgan holda moslashuvchan yondashuv, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligini ta'minlash, yangi texnologiyalarni joriy etishda bosqichma-bosqichlik va kadrlarning raqamli savodxonligini oshirish, shuningdek, har qanday o'zgarishlarning inson huquqlari va erkinliklariga ta'sirini oldindan baholash.

Xulosa qilib aytish mumkinki, hududiy ichki ishlar organlari tashkiliy bo'linmalarining faoliyatini tashkiliy-huquqiy jihatdan takomillashtirish O'zbekistonning huquqiy davlat qurish va inson qadrini ulug'lash strategiyasining ajralmas qismidir. Ilmiy-nazariy asoslarga tayangan holda, amaldagi qonunchilik bazasini tahlil qilish, xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish va zamonaviy texnologiyalarni (xususan, sun'iy intellekt va raqamli boshqaruv vositalarini) integratsiya qilish orqali aniq va amaliy takliflar ishlab chiqish mumkin. PQ-10-sonli Qaror va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan yo'nalishlarni izchil davom ettirish, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, kadrlar salohiyatini rivojlantirish va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish orqali hududiy bo'linmalar faoliyatining samaradorligini keskin oshirish, fuqarolar huquqlarini ishonchli himoya qilish va jamoat xavfsizligini mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Ushbu yo'nalishdagi islohotlar nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi tizimni, balki butun davlat boshqaruvi sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni (O‘RQ-407-son, 2016-yil 16-sentabr). <https://lex.uz/acts/-3027843>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo‘naltirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-10-sonli Qarori (2023-yil 20-yanvar). <https://lex.uz/docs/-6364837>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6079-sonli Farmoni (2020-yil 5-oktabr). <https://lex.uz/docs/-5030957>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining faoliyati samaradorligini tubdan oshirish, jamoat tartibini, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta’minlashda ularning mas’uliyatini kuchaytirish chora-tadbirlarini to‘g‘risida”gi PF-5005-sonli Farmoni (2017-yil 10-aprel). <https://lex.uz/acts/-3159827>
5. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi rasmiy sayti va tegishli normativ hujjatlar. <https://gov.uz/oz/iiv>

